

Θεόδωρος Ι. Ζιάκας Η Νεωτερικότητα διακρίνεται από τη σημασία που αποδίδει στη Μάζα, ως απώτερη πηγή Αυθεντίας (: κινητοποίηση των μαζών – Επανάσταση – Εθνοσυνέλευση – Σύνταγμα). Το αγαπημένο θέμα της νεωτερικής αριστεράς είναι, ως γνωστόν, η γονιμότητα της σχέσης Μάζας και Ιστορίας.

1. Γιατί αποτυγχάνουν οι επαναστάσεις;

Η σχέση Μάζας και Ιστορίας εμφανίζεται στην αριστερή φιλολογία σαν το φαινόμενο της παλίρροιας: πλημμυρίδα και αμπώτιδα. Μόνο που εδώ η περιοδικότητα είναι πάντοτε ανυπότακτη στην επιστημονική οιωνοσκοπία των «επαγγελματιών επαναστατών». Η πλημμυρίδα είναι η εισβολή των μαζών στο ιστορικό προσκήνιο. Είναι η στιγμή της κατάρρευσης - καταστροφής των εξουσιαστικών δομών.

Η μεγάλη στιγμή της Επανάστασης. Η αμπώτιδα είναι η απόσυρση των μαζών από το ιστορικό προσκήνιο και η επάνοδος τους στην παθητικότητα. Είναι η στιγμή που ανασυγκροτούνται οι εξουσίες και εδραιώνονται. Όταν ο επαναστατικός πυρετός περνάει και οι μάζες αποτραβιούνται, οι πρωταγωνιστές μιλούν πάντοτε για «προδοσία της επανάστασης». Αν η επανάσταση έχει συντριβεί «βάζουμε το όπλο παρά πόδα» και ετοιμαζόμαστε για τον «επόμενο γύρο». Όταν όμως η επανάσταση έχει «νικήσει», για να «εδραιώσει» τη νίκη της, εξοντώνει την ως τότε «επαναστατική πρωτοπορία». «Ο Κρόνος τρώει τα παιδιά του» και ένα νέο εξουσιαστικό σύστημα μπαίνει στη θέση του παλιού. Είναι το γνωστό από την ιστορία της Γαλλικής Επανάστασης «φαινόμενο Θερμιδώρ». Ακολουθεί και επιτείνει την περιθωριοποίηση – παθητικοποίηση της μάζας. Ό,τι επαναστατικό-ελευθεριακό κατακτήθηκε στη μαζική πλημμυρίδα χάνεται στη μαζική αμπώτιδα. Πρόκειται, εν ολίγοις, για τη νεώτερη εκδοχή του τραγικού, όπου ο μαζικός Σίσυφος είναι καταδικασμένος να συνθλιβεται υπό το πέλμα αδυσώπητων δυνάμεων, τις οποίες η δική του κίνηση-απόσυρση έφερε στην εξουσία.

Υπάρχει λύση; Υπάρχει έξοδος από τον φαύλο αυτό κύκλο των σχέσεων Μάζας και Ιστορίας; Απαντήσεις υπάρχουν. Αρνητικές και θετικές.

Σύμφωνα με τις αρνητικές απαντήσεις, η επαναστατική αναταραχή είναι πάντοτε η σύντομη και σπάνια εξαίρεση στη ροή του ιστορικού χρόνου. Η μαζική παθητικότητα είναι ο αιώνιος κανόνας. Γιατί; Γιατί «έτσι είναι η φύση του ανθρώπου». Θεωρίες τύπου Λε Μπον, Καιστλερ κ.ά. μας βεβαιώνουν ότι η νοημοσύνη της μάζας είναι υποτυπώδης και απλώς είναι ανόητοι όσοι πιστεύουν στις δημιουργικές της δυνατότητες. Διαβλέπουμε ασφαλώς εδώ την πόλωση ατομικισμού-κολεκτιβισμού. Ο νεωτερικός ατομικισμός φοβάται πάντα τη μάζα και τις ισοπεδωτικές-κολεκτιβιστικές της εξάρσεις.

Σύμφωνα της θετικές απαντήσεις, με κυριότερες ανάμεσά τους τις μαρξιστικές, το πρόβλημα το δημιουργεί η επαναστατική αμπώτιδα. Πρέπει να κρατήσουμε μόνιμα τις μάζες στους δρόμους: «Διαρκής επανάσταση». «Αδιάκοπη επανάσταση»... Οι παλιότεροι συζητούσαμε με πάθος, την εποχή της Δικτατορίας και της Μεταπολίτευσης, τις ρομαντικές αυτές υπερεπαναστατικές προτάσεις. Οι «απογοητευμένοι» εκείνης της περιόδου θα θεωρήσουν το θέμα εξαντλημένο, αλλά δεν είναι. Μας το απέδειξε το νεανικό κείμενο του Κώστα Παπαϊωάννου, που είδε το φως της δημοσιότητας το 2003.[2] Στο κείμενο αυτό βρίσκουμε μια άλλη θετική απάντηση, την οποία αξίζει να συζητήσουμε.

Πριν όμως μεταφερθούμε στην ενδιαφέρουσα προβληματική του Παπαϊωάννου, ας σημειώσουμε ότι οι σύγχρονες θετικές ή αρνητικές αξιολογήσεις για την ευφυΐα της μάζας, έχουν τα αντίστοιχά τους στις απόψεις της ελληνικής αρχαιότητας. Υπενθυμίζω τη ρήση του Σόλωνα για τον «χαίνο» μαζικό του και την αντίθετή της θέση του Αριστοτέλη, ότι στα πολιτικά ζητήματα «κρίνουσιν άμεινον (καλύτερα) οι πολλοί».

2. Η «θεατροκρατία»

Το πρωταρχικό ερώτημα είναι το εξής: Μπορεί να υπάρξει «πετυχημένη» επανάσταση; Υπήρξε ποτέ επανάσταση χωρίς «θερμιδοριανή» υποστροφή; Επανάσταση που να μην «έφαγε τα παιδιά της»; Ή πάντοτε η κίνηση των μαζών, καταλύοντας ένα καθεστώς που κρατά τη μάζα στο περιθώριο, φέρνει στη θέση του ένα άλλο καθεστώς, που κι αυτό επίσης βασίζεται στην περιθωριοποίηση και παθητικοποίηση της μάζας; Η απάντηση του Παπαϊωάννου είναι κατηγορηματικά θετική. Ναι, έχουμε παράδειγμα. Ήταν ο επαναστατικός πυρετός που ανέβασε τον Πεισίστρατο στην εξουσία, για να οδηγήσει κατόπι την Αθήνα στην άμεση δημοκρατία.

Στο καθεστώς της αρχαίας Αθήνας η μάζα παρέμεινε ενεργή, ελέγχοντας άμεσα το κράτος που δημιούργησε η επαναστατική της κίνηση. Ο έλεγχος εξασφαλιζόταν, μέσω αυτού που ο Πλάτων αποκαλεί «θεατροκρατία»: μέσω του εκστασιαζόμενου στο διονυσιακό θέατρο αθηναϊκού Δήμου.[3] Η ευφυΐα του Παπαϊωάννου βρίσκει στον πλατωνικό όρο «θεατροκρατία» το κλειδί του αινίγματος της αθηναϊκής δημοκρατίας: Διονυσιακή έκσταση. Νομιμοποίηση του Διθυράμβου.[4] Εισαγωγή του Διόνυσου στο κυρίαρχο ολυμπιακό πάνθεο. Τραγωδία, όπου η διονυσιακή έκσταση μετασχηματίζεται σε έκσταση μετοχής στον Κοινό Λόγο, ο οποίος είναι η Δίκη (Δικαιοσύνη), ως συστατική αρχή του κόσμου. Τα πάθη καθάιρονται δι' ελέου και φόβου και η κοινωνική συνοχή αναπαράγεται χωρίς τη συνδρομή μιας αυτονομημένης καταπιεστικής δύναμης. Ο Νόμος και η Δίκη αρκούν. Έχουμε έτσι το πιο προωθημένο στην ιστορία της ανθρωπότητας πολιτειακό επίτευγμα, όπου δεν έχει θέση ο απότομος χωρισμός του ατόμου από την κοινωνική του ολότητα και τα συναφή παθολογικά φαινόμενα. Έχουμε την πρώτη (και τελευταία) πολιτισμένη κοινωνία, που λειτουργεί χωρίς να έχει ανάγκη αυτό που λέμε κράτος.

Η θέση του Παπαϊωάννου εστιάζεται, λοιπόν, σε δύο σημεία: α) τη σχέση της μάζας με τον τραγικό μύθο και β) τη μετάθεση αυτής της σχέσης από τον μύθο στον λόγο, τη μετατροπή της σε εξατομικευμένη τραγική σχέση με τη Δίκη (την κοσμική δικαιοσύνη).

Το δεύτερο κρίσιμο ερώτημα είναι γιατί, ενώ συνέβη το επίτευγμα στην αρχαία Αθήνα, δεν μπόρεσε να συμβεί σε καμία από τις άλλες περιπτώσεις, όπου η μάζα κατέβηκε στους δρόμους και διέλυσε το παλιό καθεστώς. Γιατί π.χ. δεν συνέβη στη Συκιώνα; Και κυρίως γιατί δεν συνέβη κατά τις νεότερες εισβολές των μαζών στο ιστορικό προσκήνιο; Εδώ ο Παπαϊωάννου μας προσφέρει μια αξιοσημείωτη επισήμανση: Το πρόβλημα δεν είναι η ανάδυση του Τραγικού καθαυτή. Το Τραγικό είναι σύμφυτο με τους σπασμούς της μάζας. Με τις κρίσεις, τους πολέμους και τις επαναστάσεις. Η κίνηση της μάζας είναι εξ ορισμού τραγική. Το πρόβλημα είναι γιατί η τραγική κίνηση δεν ολοκληρώνεται, δηλαδή να κάνει το άλμα από τον τραγικό Μύθο στον τραγικό Λόγο. Γιατί η νεώτερη δημοκρατία δεν μπόρεσε

να είναι κι αυτή μια «θεατροκρατία», ώστε να μην έχει ανάγκη μια γιγάντια κρατική μηχανή ορθωμένη έξω και πάνω από την κοινωνία.

3. Η Δύση και το Τραγικό

Αναζητώντας τον μίτο του προβλήματος ο Παπαϊωάννου μας πηγαίνει στα ευρωπαϊκά ανάλογα του αρχαίου διονυσιακού θεάτρου: στο ελισαβετιανό θέατρο και στο κλασικιστικό μετα-αναγεννησιακό θέατρο. Στο πρώτο έχουμε Σαίξπηρ και στον δεύτερο Ρακίνα. Ο πρώτος είναι μέγας τραγικός, ο δεύτερος ελάσσων. Αν συγκρίνουμε τα τρία είδη θεατρικού κοινού, το κοινό του αρχαίου διονυσιακού θεάτρου, το κοινό του ελισαβετιανού και το κοινό του κλασικιστικού θεάτρου, θα διαπιστώσουμε ότι οι διαφορές τους εντοπίζονται, πριν απ' όλα, στον βαθμό μετοχής στο Τραγικό. Το αρχαίο διονυσιακό κοινό όχι μόνο βιώνει ενεργά το Τραγικό, αλλά εξατομικεύει το βίωμα σε μετοχή σε έναν τραγικό Λόγο, ο οποίος είναι συγχρόνως μεταφυσικός, κοσμικός, πολιτειακός, υπαρκτικός, κυριολεκτικά Κοινός. Το ελισαβετιανό κοινό συγκλονίζεται κι αυτό από το τραγικό βίωμα, αλλά μένει εκεί. Το τραγικό βίωμα δεν γίνεται θεμέλιο πολιτειακής συγκρότησης και λειτουργίας. Δεν γίνεται Κοινός Λόγος, θεμελιωτικός πολιτικής αμεσότητας. Εκφράζει τον πνιγμό μιας ατομικότητας, η οποία δεν βρίσκει κοινωνικό χώρο να ξεδιπλώσει τον δυναμισμό της, παρά τον πνιγμό μιας ατομικότητας που μάχεται με τη σκοτεινή-χαστική πλευρά της κεκτημένης πολιτικής ελευθερίας της. Το κλασικιστικό κοινό έχει ακόμα λιγότερη σχέση με το Τραγικό. Θωρακίζεται απέναντι στο Τραγικό με πλήθος απωθητικές εκλογικεύσεις. Ξορκίζει το Τραγικό. Ο Σαίξπηρ και ο Μάρλοου είναι το ανώτερο σημείο της Δύσης στο δρόμο της συνειδητής βίωσης του Τραγικού. Σημείο όμως πρωτόλειο σε σχέση με το επίπεδο στο οποίο έφτασε ο αθηναϊκός Δήμος. Θα μπορούσε η Δύση να κάνει το άλμα και να εισέλθει στο «ελληνικό της στάδιο», της μετατροπής του τραγικού μύθου σε τραγικό Κοινό Λόγο; Άγνωστο. Το ζήτημα είναι ότι το κρίσιμο αυτό βήμα δεν έγινε. Στην αμπώτιδα ήρθε ο πουριτανισμός, η ιεραρχημένη κλασικιστική κοινωνία και σάρωσαν την αποκτημένη αίσθηση του Τραγικού, πράγμα που καθόρισε και την κατεύθυνση που πήρε τελικά στη Δύση η ανάπτυξη του ατομικισμού. Στη γενικότερη αυτή εκτροπή μπορούμε ίσως να αναγνωρίσουμε τις επιπτώσεις που είχε η συντριβή των αγροτικών εξεγέρσεων (όπως π.χ. της επανάστασης των «κομμουνιστών» αναβαπτιστών του Τόμας Μύντσερ στη Γερμανία). Δεν θα ήταν άστοχο να σκεφθεί κανείς, ότι αν δεν συντρίβονταν τελείως οι αγροτικές εξεγέρσεις, αν ο προτεσταντισμός δεν έβλεπε το Άτομο σαν την υποκατάσταση του ενός κολεκτιβιστικού Πάπα με τους πολλούς μικρούς ατομικούς Πάπες, εξ ίσου μ' εκείνον ξένους προς μάζα, τότε ίσως να μην ήταν τόσο «αντεπαναστατική» η εξέλιξη των κατοπινών αστικών επαναστάσεων, να χρειαζόνταν, ίσως, λιγότεροι «θερμιδοριανοί» συμβιβασμοί...

Η διαδρομή αυτή, με τις ανόδους και τις υποστροφές της, που άρχισε με την Αναγέννηση, ολοκληρώθηκε με τον Διαφωτισμό. Ο Διαφωτισμός υπήρξε ένα αντιμαζικό-αντιτραγικό-νοησιαρχικό συλλογικό υπερεγώ, το οποίο κανοναρχεί στο άτομο, να αυτοκυριαρχείται απόλυτα. Με σκοπό να υφίσταται ως περιχαρακωμένη αυτοαναφορική οντότητα, έναντι της μάζας, πρωτίστως. Ο διαφωτιστικός ατομικισμός έχει σαφώς κυριαρχικό-αντιμαζικό περιεχόμενο. Κρινόμενος με τα ελληνικά κριτήρια ο Διαφωτισμός συνιστά σαφώς πνευματική οπισθοδρόμηση σε σχέση με τον κόσμο της ρωμανικής και της ελισαβετιανής τέχνης. Απομυθοποιώντας το σύμπαν, ο Διαφωτισμός παρεμβαίνει στο δυτικό φαντασιακό και πραγματοποιεί μια βαθιά απόξεση των μύθων και των συμβόλων, που

χρειαζόταν η μάζα για να εκφράσει και να αναπτύξει δημιουργικά τον τραγικό της δυναμισμό. Στην καλύτερη περίπτωση οι μάζες ήταν ο «άγραφος πίνακας», το αθώο παιδί, που ο Διαφωτισμός έπρεπε να το πάρει από το χέρι. Στη χειρότερη ήταν ο χυδαίος ημιάγριος, που έπρεπε να δαμασθεί, να πειθαρχηθεί και να «εκπολιτιστεί». Η «διαφωτιστική» απόξεση του συμβολικού δυναμικού της Δύσης άρχισε από τον λόγιο πόλο της μεσαιωνικής κουλτούρας, για να συμπεριλάβει σιγά σιγά και τον δημώδη-μαζικό της πόλο.

Ξέρουμε ότι ο Διαφωτισμός ήταν δημιούργημα των αυλικών.[5] Η δικτατορία των μαγίστρων του κανόνα. Μαζί με τον μεσαιωνικό κόσμο εξερράγη και ο δικός τους κόσμος, με τη Γαλλική Επανάσταση και τις επαναστάσεις του πρώτου μισού του 19ου αιώνα. Την ιδεολογική έκφραση της μαζικής έκρηξης θα τη δώσει ο Ρομαντισμός, η γερμανική μουσική και η φιλοσοφία του πρώιμου Χέγκελ, το όραμα της οργανικής ενότητας του Ανθρώπου και της Ιστορίας. Όχι ο Διαφωτισμός. Ο επαναστατικός Ρομαντισμός συγκρούστηκε με τον Διαφωτισμό και όπως ξέρουμε, τη μάχη την κέρδισε ο δεύτερος. Έτσι φτάσαμε στην ολοκλήρωση της απόξεσης: στον Μοντερνισμό, μια όχι λιγότερο αντιτραγική ψυχική κατάσταση από τον κλασικισμό και τον Διαφωτισμό. Το Τραγικό βεβαίως δεν μπόρεσε να εξαλειφθεί και θα πάρει το αίμα του πίσω με τη ναζιστική εξέγερση του Βόταν, στη Γερμανία της «γης και του αίματος». Με τους δύο παγκοσμίους πολέμους, που κατέστρεψαν τις πηγές δυναμικού της ευρωπαϊκής κοσμοκρατορίας. Ο θρίαμβος των μαγίστρων του κανόνα είναι ο ιακωβινισμός, η υποκατάσταση των μαζών από την «επαναστατική πρωτοπορία», σε όλη αυτή την τρομερή μαζική εισβολή, που ξεκινά από τη Γαλλική Επανάσταση και φτάνει ως την Οκτωβριανή Επανάσταση και την Κινέζικη Επανάσταση. Η ηγεσία όλων αυτών των ρωμαλέων μαζικών κινημάτων είναι ιακωβινική. Απελπιστικά αντιτραγική-διαφωτιστική αποτέλεσε την εστία όλων ανεξαιρέτως των «θερμιδοριανών» υποστροφών.

4. Πέρα από τον Διόνυσο

Σήμερα, μισό αιώνα μετά το κείμενο του Παπαϊωάννου, και εν μέσω "μεταμοντέρνας μαζικής δημοκρατίας", ξέρουμε ότι η απονεύρωση της μάζας, την οποία αυτός διέβλεπε ως κυρίαρχη τάση, είναι ήδη πραγματικότητα. Από την άλλη πλευρά έχουμε την αυτοκτονική-μηδενιστική εισβολή μιας ισλαμικής, αυτή τη φορά, ιακωβινικής «πρωτοπορίας». Η μεγάλη θεωρητική πρόκληση είναι να σκεφθούμε πάνω στις διαπιστώσεις αυτές. Και να αναρωτηθούμε: Πώς λειτουργεί σήμερα το Τραγικό; Αν και πώς μπορεί η μεταμοντέρνα μάζα να το εκφράσει; Με ποιο μυθικό-συμβολικό δυναμικό; Αν και πώς θα μπορούσε να γίνει το άλμα προς έναν τραγικό-καθαρήριο Κοινό Λόγο, οικουμενικό-μετανεωτερικό αυτή τη φορά; Στο μεταξύ οι γνώσεις μας για το Τραγικό και γενικά για τα μαζικά φαινόμενα, έχουν διευρυνθεί. Χάρη στην εκρηκτική ανάπτυξη της εθνολογίας και στις ευεργετικές επιπτώσεις του μεταμοντέρνου σχετικισμού, που κάνει να χαλαρώνουν οι φωταδιστικές παρωπίδες μας, γνωρίζουμε πού θεμελιώνεται η κυριαρχία του Πολέμου στην ανθρώπινη κατάσταση και ποια είναι η καθολική ανθρωπολογική ρίζα του Τραγικού. Γνωρίζουμε αυτό που αγνοούσε ο Παπαϊωάννου: Το γιατί δηλαδή το τραγικό φαινόμενο και το μαζικό φαινόμενο, είναι ένα και το αυτό. Γιατί κάθε πολιτισμός ιδρύεται από την τραγική βία, ελέγχεται από την αντιτραγική-εξουσιαστική βία και τέλος καταλύεται από την τραγική και πάλι βία. Επίσης: Χάρη στην επανανακάλυψη του Προσώπου και την επακόλουθη κατανόηση της ανθρωπολογικής

Κλίμακας, μπορούμε να προσεγγίσουμε την ανθρωπολογική βάση της αντιτραγικής κατεύθυνσης που πήρε η Δύση. Η ανθρωπολογική μεικτότητα και η συναφής εσωτερική πόλωση κολεκτιβισμού-ατομικισμού στη Δύση, σε αντίθεση με την εξατομικευτική ομοιογένεια του αρχαίου αθηναϊκού κοινού και οι στρεβλώσεις που υπέστη ο νορδικός ατομικισμός, κατά την υποτακτική του συγκόλληση με τον άτεγκτο κανονιστικό κολεκτιβισμό της καθολικής Εκκλησίας, κατά τον Μεσαίωνα, εξηγούν τον αντιτραγικό φραγμό στην ανθρωπολογική εξέλιξη της Δύσης.

Παραπέρα: Μπορούμε να αντιληφθούμε γιατί το αθηναϊκό πρότυπο δεν είναι το απόλυτο και να πάμε πέρα απ' αυτό και τον Παπαϊωάννου. Γνωρίζουμε πώς και για ποιους λόγους το εξαιρετικό επίτευγμα δεν παύει να είναι ένα προσωρινό-μεταβατικό σημείο στην ελληνική διαδρομή, προορισμένο να διαρκέσει όσο και η συνοχή της ολοκληρωμένης ατομικότητας, που ήταν ο ιστορικός του φορέας. Για να επέλθει, στη συνέχεια, η κατάρρευσή της, η αποσύνθεση των αστυακών-δημοκρατικών θεσμών κι ο ανθρωπολογικός μηδενισμός. Γνωρίζουμε τέλος ότι η κατάρρευση αυτή δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τη μετάβαση σε μια άλλη «θεατροκρατία»: από τη «θεατροκρατία» του Ατόμου στη «θεατροκρατία» του Προσώπου, στη Λειτουργία του τραγικού-σταυρικού Απολύτου. Εδώ, στο ανώτατο αυτό στάδιο του Τραγικού, μαζί με την εξουσιαστική βία αποϊεροποιείται-απονομιμοποιείται και η ίδια η τραγική-ιερή βία.

Υπό το φως της θυσιαστικής και της προσωποκεντρικής ανθρωπολογίας, φανερώνονται εύκολα οι ελλείψεις και τα λάθη της ρωμαλέας απόπειρας του Παπαϊωάννου. Ελλείψεις θεωρητικές, αλλά και ελλείψεις εμπειρικές. Ο Παπαϊωάννου δεν βλέπει π.χ. την επαναστατική μάζα ως δομή συγκεκριμένων επαναστατικών παραδόσεων, που πρέπει να διαγνωσθούν και να μελετηθούν. Μερικές φορές φαίνεται σαν να πιστεύει ότι αρκεί η μαζική κίνηση και το απαραίτητο μυθικό δυναμικό θα γεννηθεί εκ του μηδενός. Εδώ θα τον επαναλάβει και ο Καστοριάδης της «φαντασιακής θέσμησης». Συνεπής ακόμη προς τη μαρξιστική παράδοση, υποθέτει ότι η υπαρξιακή σχέση ανάμεσα στην προσωπική ενικότητα και στην προσωπική καθολικότητα, ανάγεται στην σχέση ανθρώπου και Ιστορίας, δηλαδή πρακτικά στη σχέση του ατομικού υποκειμένου με το κράτος. Και κάτι τραγικά αναληθές: ότι μπορεί να λυθεί μέσα στην ιστορία η αντίθεση ατομικού-συλλογικού και όχι απλώς να υπερβαθεί σε περιορισμένη χωροχρονική κλίμακα. Εξ ου και η άστοχη χρήση της κατά τα άλλα γόνιμης ιδέας για τον θάνατο, ως συμβόλου του χάσματος μεταξύ ανθρώπου και Ιστορίας.

Η ανάλυση του Παπαϊωάννου εστιάζεται στην νεοκολεκτιβιστική εμπειρία της Νεωτερικότητας (ναζισμός, σταλινισμός). Δεν βλέπει ότι εκτός από την αθηναϊκή δημοκρατία υπάρχει και ένα άλλο σύγχρονο ιστορικό παράδειγμα, όπου οι μάζες κατόρθωσαν να ελέγχουν το κράτος τους. Ότι για τη δημιουργία του κράτους αυτού δεν χρειάστηκε να περάσουν από εμφύλιο πόλεμο και να ασκήσουν τρομοκρατία, εναντίον κάποιου «παλιού καθεστώτος». Αναφέρομαι στην Αμερικανική Επανάσταση και υπενθυμίζω ότι προηγήθηκε της Γαλλικής κατά δυο δεκαετίες. Υπενθυμίζω επίσης ότι το καθεστώς που δημιούργησε η αμερικανική επανάσταση ήταν το αγαπημένο παράδειγμα του Μαρξ, τόσο για την αστική δημοκρατία γενικά, όσο και για τη δυνατότητα «ειρηνικού περάσματος στον σοσιαλισμό». Είδαμε πώς το αμερικανικό Άτομο απορρίπτει τη δικτατορία των μαγίστρων του κανόνα και αρνείται να αναγνωρίσει στο κράτος την πηγή των ατομικών δικαιωμάτων

του. Αυτό όμως δεν σημαίνει, ότι οι επισημάνσεις του Παπαϊωάννου, για την αποξένωση της δυτικής μάζας από το Τραγικό, δεν καλύπτουν και την αμερικανική περίπτωση. Μόνο που γίνεται τούτο με άλλους τρόπους, εν πολλοίς, αδιερεύνητους. Ο ταιριασμένος με την ψυχική «ρηχότητα» και «αφέλεια», χαστικός αναρχισμός του αμερικανικού ατόμου, δεν αποκλείεται να επιφυλάσσει τραγικές εκπλήξεις σε όσους βιάζονται να το καταχωρήσουν στην αδρανή απονευρωμένη μάζα. Από τη στιγμή πάντως που η αμερικανική Δημοκρατία άρχισε να ερωτοτροπεί με το όραμα μιας Τρίτης Ρώμης,[6] με «αθηναϊκές» ηγεμονιστικές προδιαγραφές, η αντίστροφη μέτρηση για τη γενικευμένη εισβολή του Τραγικού στην αμερικανική κοινωνία βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη. Η 11η Σεπτεμβρίου 2001 ήταν η αρχή.

Καλά όλα αυτά, θα πει κάποιος, αλλά τι γίνεται με το υποκείμενο κατά τη διάρκεια της μαζικής πλημμυρίδας; Υπάρχει εκεί υποκείμενο ή έχει ισοπεδωθεί και καταλυθεί; Γιατί η όψιμη αυτή εξύμνηση της μάζας δεν είναι μια ρομαντική νοσταλγία, τόσο περισσότερο επικίνδυνη, όσο πληθαίνουν γύρω μας οι μανιακοί που θα την περίμεναν ως εγερτήριο σάλπισμα; Τα ερωτήματα είναι, βεβαίως, εύλογα και βάσιμα.

Γνωρίζουμε, από τη θυσιαστική θεωρία και από τη θεωρία της τρίβαθμης κλίμακας, ότι είναι η κατάρρευση του υποκειμένου ενός πολιτισμού ή εν πάση περιπτώσει η παρακμή του, που φέρνει τη μεγάλη μαζική καταιγίδα. Γνωρίζουμε επίσης ότι αν υπάρξει νέο πολιτισμικό υποκείμενο αυτό εμφανίζεται «μετά την καταιγίδα». Στη διάρκειά της, που ισοπεδώνονται «όρη και δρυμοί», η υποκειμενικότητα κατέρχεται στο σημείο «μηδέν». Σε αντίθεση με το μηδέν της αριθμητικής, το πολιτισμικό μηδέν, το μηδέν της μαζικής-διονυσιακής βίας, έχει ανθρωπολογικό σθένος – σθένος πρώτου, δευτέρου και τρίτου βαθμού. Παράγει το κολεκτιβιστικό υποκείμενο, παράγει το Άτομο, ή καταστρέφει τα πάντα, γυρνώντας το ανθρωπολογικό ρολόι στην αρχή. Για ποιο μηδέν μιλάμε σήμερα στη φάση του μεταμοντέρνου μηδενισμού, αυτό πολλαπλώς το έχουμε διασαφηνίσει: μιλάμε για μηδενισμό τρίτου βαθμού, όπου αποσυντίθεται το Άτομο και το ζητούμενο είναι η ανάδυση του μετανεωτερικού Προσώπου. Γνωρίζουμε πολύ καλά, καθώς έχουμε πλέον «το εκ της εμπειρίας όμμα», αυτό που γνώριζαν οι Έλληνες και αγνοούσε η Δύση: τη διπλή φύση του Διόνυσου, της θεότητας που ελέγχει τη μετάβαση στην κολεκτιβιστική και στην ατομοκεντρική βαθμίδα. Το επαναστατικό όργιο της χαράς και της γιορτής, από τη μια, πηγαίνει μαζί με το όργιο της αδυσώπητης καταπίεσης, του φόνου και του διασπαραγμού, από την άλλη. Δεν μπορείς να θέλεις το ένα και να παραπονιέσαι για το άλλο. Αν θέλεις «αληθινή επανάσταση» θα έχεις και τον «Κρόνο που τρώει τα παιδιά του», τις «Δίκες της Μόσχας», το Γκουλάγκ.

Αντίθετα ο Θεός που ελέγχει την τρίτη βαθμίδα, ο προσωπικός Θεός-Λόγος, δεν επιθυμεί μαζικές «θυσίες και ολοκαυτώματα», για να κάνει τη δουλειά του. Του αρκεί η «λογική και αναίμακτη» προσωπική μετοχή στη δική του σταυρική θυσία. Όποιος θέλει «να σώσει τον κόσμο» δεν έχει παρά «να άρει τον σταυρό Του και να Τον ακολουθήσει». Το τι είναι «σταυρός» και πώς με το να γίνεις «έσχατος» (όταν τον κουβαλάς συνειδητά) γίνεσαι «πρώτος» και μπορείς έτσι να «τραβήξεις» και τους άλλους από την καταβόθρα, υπάρχουν εγχειρίδια με συγκεκριμένες οδηγίες, στη διάθεση όποιου νεαρού, απ' αυτούς που το φιλότιμο δεν τους αφήνει «να καθίσουν στ' αυγά τους».

Ανεξαρτήτως διαστάσεων και μορφής, η μαζική εξέγερση πυροδοτεί τον μιμητικό

παροξυσμό του θυσιαστικού μηχανισμού και ζητά πάντα το θύμα. Το υποκείμενο παράγεται από την έκρηξη των συμφιλιωτικών συναισθημάτων που προκαλεί ο συλλογικός φόνος. Το θύμα είναι το υποκείμενο. Ανεξάρτητα όμως από την αποτροπιαστική ανθρωπολογική του γονιμότητα, ο θυσιαστικός φόνος δεν έχει πρόσημο, είτε ατομικός είναι είτε συλλογικός. Στη σημερινή, άλλωστε, ανθρωπολογική βαθμίδα του πολιτισμού, ο μηχανισμός έχει χάσει την αποτρόπαια λειτουργικότητά του. Είναι πλέον απολύτως στείρος. Ας τελειώνουμε επιτέλους με τον επαναστατικό κρετινισμό.

Κοντολογίς: Αν έχουν σε κάτι αξία, οι όποιες σημερινές ή αυριανές «μαζικές κινητοποιήσεις», αυτή βρίσκεται, αποκλειστικά και μόνο στο μέτρο που κινήτρό τους έχουν, οι κινητοποιήσεις αυτές, τη συμπάθεια προς το θύμα. Και σκοπό τους το ολοκληρωτικό ξεδόντιασμα του θυσιαστικού μηχανισμού, απ' οπουδήποτε και αν πυροδοτείται.

Σημειώσεις

[1] Από το βιβλίο του Αυτοείδωλον εγενόμην... σ. 364 κ.ε. (Αρμός, 2005. 3η έκδοση.)

[2] Από τον ακαταπόνητο εκδότη του Παπαϊωάννου Γ. Καραμπελιά, στον οποίο και οφείλουμε χάριτες. (Κ. Παπαϊωάννου, Μάζα και Ιστορία. Εναλλακτικές Εκδόσεις.)

[3] Γράφει ο Πλάτων, αφορμώμενος από τις συνήθειες κατά τις παραστάσεις οχλοκρατικές εκδηλώσεις (φωνές, χειροκροτήματα κλπ.) του κοινού: «... αντί αριστοκρατίας εν αυτή (εννοεί την Αθήνα) θεατροκρατία τις πονηρά γέγονε..» (Νόμοι, 701 c). Το πλατωνικό κείμενο διαποτιζείται από τη νοσταλγία για το παρελθόν, όταν κάθονταν μπροστά οι λίγοι καλλιεργημένοι και παρακολουθούσαν με σοβαρότητα, ενώ πίσω αυστηροί ραβδούχοι με ξυλιές επέβαλαν σιωπή και τάξη στο πλήθος.

[4] Ίσως πιο σωστά: νομιμοποιείται η απομυστικοποίηση του Διθυράμβου. Πριν η λατρεία του Διονύσου είχε έναν απόκρυφο λειτουργικό πυρήνα, στον οποίο είχαν πρόσβαση μόνο οι αριστοκράτες. Οι Αλκμεωνίδες π.χ. είχαν το οικογενειακό τους έπος, στο οποίο ο Διόνυσος εμφανιζόταν ως ο ύψιστος θεός. Είναι ο Πεισίστρατος που άνοιξε στις μάζες τη διονυσιακή λειτουργία. Το ίδιο είχε κάνει και ο Κλεισθένης στη Συκιώνα. Και ο Περίανδρος στην Κόρινθο, μετακαλώντας τον Αρίωνα από τη Λέσβο. Ας θυμηθεί ο αναγνώστης ότι και τα Ομηρικά έπη κατεγράφησαν επί Πεισιστράτου.

[5] Βλ. Ν. Ελίας, Η εξέλιξη του πολιτισμού (Νεφέλη, Αθήνα 1997) και Σάουλ, Τα μπάσταρδα του Βολτέρου (Free Press New York 1991).

[6] Η θεωρία της «τρίτης ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας» άρχισε να εκπονείται στις ΗΠΑ ήδη από το 1940. Αρχιτέκτονας των γενικών αρχών της ο Walter Lippmann. (Βλ. και Γερ. Κακλαμάνης, Επί της δομής του νεοελληνικού κράτους, σ. 106. Εικοστός Πρώτος. Αθήνα 1986.)

Πηγή: Αντίφωνο

<http://www.antifono.gr/portal/Πρόσωπα/Ζιάκας/Αρθρογραφία/3293-Μάζα-και-Ιστορία.html>